

dlhodobej izolácie a ekonomickej podriadenosti. Zdôrazňuje, že všetky problémy spojené s chudobou sa ešte prehľbujú jej koncentráciou v priestore a apeluje na ľudí zodpovedných za sociálnu politiku, aby tento fakt brali do úvahy pri utváraní konkrétnych politík. Tento poznatok by mohol byť užitočný aj pre politikov a samosprávy v českej či akejkolvek inej spoločnosti, pretože práve štrukturálne podmienky vytvárajú kontext, v rámci ktorého sa formujú kultúrne odpovede na chronickú ekonomickú a rasovú subordináciu a koncentrovanú chudobu.

Michaela Stejskalová

Georg Simmel: *Filosofie peněz*

Praha, Academia 2011, 626 s.

Český čtenář dostává poprvé do ruky asi nejvýznamnější dílo sociologa a filosofa Georga Simmela (1858–1918). Zatím byl do češtiny přeložen jen kratší výbor esejů pod názvem *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje* (Praha: SLON 2006) a dostupný je také podobný slovenský výbor *O podstatě kultúry* (Bratislava: Kalligram 2003). U první zmíněné knihy nutno upozornit na obsáhlou studii profesora Petruska, na niž čtenáře odkazují pro podrobnější údaje o Simmelově díle a jeho recepci. *Filosofie peněz* je dílo rozsahem zcela nepoměrné těmto krátkým esejům, ale zachovává si jejich styl. Na specifický rytmus Simmelovy argumentace je nutno se pozvolna naladit, na což je u tak rozsáhlé práce času dost, ale také to znamená, že ve výsledku tu máme více než šest set stran téměř bez odstavců a s minimálním členěním, bez grafů, schémat, ilustrací či jakýchkoliv pomůcek, na něž je dnešní čtenář zvyklý. Samotný text může být místy obtížný, je ale srozumitelný a sociolog se nemusí obávat, že by se předpokládala znalost specifických filosofických pojmů a literatury. Simmel neologismy téměř nepoužívá.

Hlavní otázkou ovšem musí být, zda má tuto knihu ještě dnes smysl číst. Na to musím rovnou odpovědět, že ano – jako málokterou z doby klasické sociologie, snad jako málokterou vůbec. *Filosofie peněz* opravdu nezestárla ani trochu, naopak nabrala na významu. Tam, kde jsme u jiných klasických sociologů nuceni přivírat oči a omlouvat dobou, u Simmela cítíme, že mluví přesně na to podstatné, co hýbe zkušeností dnešního člověka. Jakkoliv mohly ve své době název i téma knihy být výstřední – vždyť spojení filosofie a něčeho tak běžného, jako jsou peníze, zní nezvykle i dnes – tak po několika letech finanční krize, po nekonečných diskuzích o euru, spekulacích a bankéřích nebo po blokádách „Occupy Wall Street“ bychom snad nenašli aktuálnější téma. Peníze jsou dnes sice tématem až notorickým, diskutuje se o nich však téměř výlučně na poli ekonomie. Svěbytný filosofický a sociologický pohled citelně chybí. A Simmel ho nabízí.

Dokáže přemýšlet o penězích, aniž by současně peníze přijímal jako měřítko této diskuze, a to je nenahraditelný počín. Nejde však jen o peníze. Předložená kniha si neklade za cíl popsat jeden partikulární, byť významný, sociologický jev. Peníze, tak jako jinde móda, ozdoba či držadlo, jsou věci, na nichž Simmel ukazuje typičnost doby. Jsou to prostředky Simmelovy originální sociologické metody, nikoli cíl, tak jako v empirických výzkumech různého druhu. Práce je to spíše obecně sociologická a teoretická než popisně empirická. Je to však jiná teorie než třeba Parsonsova, a to právě svou vazbou na konkrétní jevy. Nevyčteme z ní žádný všeobecný systém, jde spíše o to domyslet význam jednotlivosti vzhledem k celku. Simmel je opravdu nepřekonatelný ve způsobu, jakým dokáže téma probrat od každodenních, všem známých detailů, až ke zcela obecným souvislostem vývoje moderní společnosti.

Ne náhodou byl Simmel objeven postmoderními sociology, přesto však má něco, co většině postmoderně laděných prací

chybí. Ani náznakem nesklouzává do epistemologické skepse a rezignace, která poukazem na neexistenci pevných vědeckých kritérií často jen omlouvá vlastní neschopnost a halí se do stále neprůhlednějších neologismů, jež jako by měly z jednoho bodu odsoudit vše.

Přitom Simmela nelze považovat za pouhý prvotní náznak postmoderny, spíš by to měl být její „ideál“. Jeho výklad totiž není závislý na žádném metodologickém předpisu a prostě jen domýšlí logiku věci. To může znít banálně a možná až příliš snadně, jenže je to právě to nejtěžší. Simmel proto patří do panteonu sociologických klasiků.

Kniha je členěna do šesti kapitol dělených vždy na tři části. Výklad začíná u velmi obecného rozlišení mezi hodnotou a skutečností. Zde je velmi slibné a aktuální to, že objektivitu nechápe Simmel jako doménu zákonitě řízené přírodní skutečnosti, ale právě jako vystupňovanou polohu hodnoty. Peníze jsou totiž přesně něčím naprosto subjektivním (platí jen proto, že je přijímáme), ale vůči všem jednotlivým věcem se tím zároveň stávají něčím naprosto objektivním, nestranným a jimi neovlivnitelným. V širším ohledu se tím otevírá cesta, aby se v této perspektivě nahlédly i přírodovědné zákony. Vývoj 20. století ve filosofii vědy tímto směrem jde, ale nejbližší takto jednoznačnému názoru jsou např. až práce Zdeňka Neubauera z poslední doby, speciálně *O čem je věda?* (Praha: Malvern 2009).

Další zastávkou je téma substance peněz, tedy řečeno prostě: jak jsou peníze závislé na materiálu, ze kterého jsou vyrobeny? To je oblast, která zajímá spíše ekonomy, a z tohoto pohledu je škoda, že Simmel se nijak nezmiňuje o ekonomických teoriích, které se tomu rozsáhle věnují. Kniha odkazy na konkrétní prameny neobsahuje vůbec, pouze v běhu výkladu zmiňuje konkrétní osoby, převážně filosofy.

Třetí kapitola „Peníze v účelových řadách“ osvětluje, jak se peníze, ač ryzí pro-

středek, tak často stávají samoučelem. Její význam je ale opět širší. Pro soudobou teorii jednání je slibná tím, že na rozdíl od Webera (a v jeho dědictví Parsonse, Alexandra, Habermase) ostřeji rozlišuje mezi prostředkem a účelem. Chronický problém celé weberovské tradice tkví v tom, že účelově-racionální jednání spadá v jedno s jednáním instrumentálním. To je sice faktický stav typický pro modernitu, ale té těžko porozumíme, když toto zmatení už předpokládáme v teorii. Odtud také, myslím, alespoň do určité míry plyne neřešitelný pesimismus Adornův a odmítnutí celé weberovské tradice první generací kritické teorie.

Čtvrtá kapitola se věnuje otázce svobody a pracuje se známým rozlišením „svobody od“ a „svobody k“, které zpopularizoval I. Berlin a také E. Fromm. Toto rozlišení je zde po mém soudu vysvětleno srozumitelněji a pečlivěji než ve *Strachu ze svobody* (E. Fromm, Praha: Naše vojsko 1993).

Pátá kapitola pojednává o platbách za člověka či lidské výkony. Úvodním motivem je tu paradox, že právě v rozvinutém peněžním hospodářství jsou lidé citliví na vyjadřování lidských hodnot v penězích, zatímco v daleko méně rozvinutých dobách, jež jsou z dnešního pohledu často idealizovány, byl za peníze k mání člověk na práci, nevěsta či bylo možno vraždu vykoupit pokutou. Z obecnějšího teoretického hlediska se tu jedná o napětí mezi subjektem, jehož charakterizuje celkovost osobnosti, a ryzím objektem-penězi, které dokáží hodnoty nekonečně rozkládat.

Závěrečná kapitola popisuje, jak peněžní hospodářství preformuje životní styl moderního velkoměstského člověka. Tato část je snad nejméně překvapivá, protože většina postřehů se od té doby mnohokrát opakovala v dílech postmoderních autorů, typicky například Zygmunta Baumana.

Jak už bylo řečeno, *Filosofie peněz* je knihou obecně sociologickou, a tak, i když se autor dotýká mnoha dílčích oblastí, nikdy je neprobírá dopodrobna. Mnohdy je to

škoda, protože se zde naznačuje velmi inspirativní rozklad toho kterého tématu, ale než by k němu Simmel dospěl, přejde k jiným tématům. Například u tak velkého tématu, jako je situace nájemného pracovníka, jsou sice Simmelovy postřehy významné, ale vůči Marxovu mamutímu, byť chudšímu a jednostrannějšímu, rozkladu působí příliš skromně a nehotově.

Překladatel Milan Váňa se s textem vyrovnal velmi dobře, snad s několika málo výhradami. Místy se vyskytne věta, která nezní česky či je prostě nesrozumitelná,

a najde se i pár chyb významových. Je také škoda, že překladatel některé sporné výrazy nenechává v závorce v originálním znění, jak je u knih filosofického ladění zvykem. Kniha je doplněna jmenným rejstříkem, krátkou autorskou recenzí, v níž jsou shrnuty nejzajímavější momenty, a doslovem Jana Sokola. V něm je oceněna Simmelova schopnost pečlivě klást pozitivní a negativní stránky peněžního hospodářství vedle sebe, aniž by sklouzl k obhajobě či očeřování. A s tím lze rozhodně souhlasit.

Vít Horák